

KRISZTIÁN BÉLA

A magyar felsőoktatási régió minőségbiztosítása és oktatása

1989 után az átalakuló országok felsőoktatását egyszerre sújtotta egy rövidtávú konjunkturális válság, egy gyorsan felszámolható rendszerbeli különbség és egy, hosszú távon is meghatározó fejlettségbeli szintbeli lemaradás, amely a felsőoktatás európai versenyhelyzetében különös jelentőséget kap. Ez a három faktor adta azt a „transzformációs visszaesést,”¹ amellyel a magyar felsőoktatás sikerrel birkózott meg és amelyhez az Európai Felsőoktatási Térségbe tagolódásával további innovációs lehetőségei nyíltak meg. Ha e jelenséghalmazból kiszűrjük a konjunkturális elemeket, akkor a felsőoktatás rendszerbeli és fejlettségi/minőségi különbségei még mindig eklektikus, de egymással a fent említett módon bizonyos oksági kapcsolatban lévő komplex halmazát kapjuk. A hosszútávú felzárkóztatási készületen kívül a magyar felsőoktatás közelebbi célokat is összekapcsolt az európai integrációs prioritásokkal. Ilyen a primer minőségi érdekek érvényesítésének szükségessége többek között a hazai felsőoktatási térségben, régióban. Jelentőségét az is aláhúzza, hogy – bár ez módosult – az EU 2010 - re a világ vezető tudásalapú régiójának elérését tűzte ki, amelyben a minőségnek kiemelt szerepe van.

Amikor a régiókról szólunk,² azokról a kisebb-nagyobb területeket átfogó, egymáshoz közelítő politikai, gazdasági és társadalmi-kulturális szándékokról, esetenként már élő rendszerekről szólunk, amelyek szerte Európában jelen vannak. Hazánkban is létezik régiós felosztás, a régiók új és új formáival találkozunk³. A régiókban működő gazdasági szervezetek, felsőoktatási intézmények és ezek kapcsolatai, elsősorban a kulturális kapcsolatrendszer túllép a régiókon – már globális kapcsolatokon épül, és globális kapcsolatokat épít. Ilyenek például az acél-⁴ és autógyártásban, élelmiszeriparban vagy a vezetékes rendszerekben érdekelték (a gáz-, kőolaj, villamosenergia-, víztermelő meg elosztó rendszerek, egészségügyi ellátás, hogy csak ezeket említsük). A gazdaságban és szolgáltatásokban, így az oktatásban ezzel a társadalomban és a tudásigényben meghatározó szerepet játszó szervezetek egy határig túlnőnek a régiókon.

De túlnő a régiókon az úgynevezett tudásrendszer is, ezért előadásunkban a hazai régiókon felülemelkedve, az európai felsőoktatási térség, mint régió minőségi tudásigénye távoktatási oldalról történő kielégíthetőségét érintjük.

¹ Kornai János: Transzformációs visszaesés. Közgazdasági Szemle. 1993. p.7-8.

² Vö. Az Európai Régiók Gyűlésén /Bázel/ 1996. december 4-én elfogadott ajánlását, különösen a 3. Cikkely 1. Bekezdése. In: Nyilatkozat a regionalizmusról. Európai Régiók gyűlése, Bázel, 1996. p. 3-4.

³ Rechnitzer János: Területi stratégiák. Dialog-Campus Kiadó. Bp-Pécs. 1998. p.125, és köv., továbbá www.westpa.hu, www.kdrfu.hu, www.kozpontiregio.hu, www.norda.hu, www.eszakalfold.hu, www.delalfold.hu

⁴ Az Arcelor és a Szeversztal házasságával a világ legnagyobb cége jön létre az ágazatban. Népszabadság. 2006. május 27. p.1, 13.

A Felsőoktatási Térség létrehozásával, a Bologna-folyamat érvényesítésével, a felsőoktatási intézmények versenyhelyzetbe kerülésével a minőségi követelmények mindenütt előtérbe kerülnek. A „régiók Európája”, a „minőség és tudás Európája” egyébként gyakori fordulat az utóbbi évek gazdasági, politikai, kulturális életében. Legfontosabb egyik momentum a nemzetállamot megkerülő, illetve azt meghaladó volta, mely különösen a „problémás” identitással rendelkező régiók esetén fennálló feszültségekre jelent megoldást. Hazánkban jelenleg nyolc stratégiai szektor – felsőoktatás, kulturális intézmények, egészségügy, információ, személy- és áruszállítás, energia, természetvédelmi és rurális térségek jelentenek országos sémát.

Helyzetkép

A világban (globálisan) jelen lévő szervezetek – akár a gazdasági, akár az intézményi csoportba tartozók – mind nehezebben tudják tartani azt a színvonalat, amely becsvágyó növekedési, nyereség- és hatalomérvényesítési gyakorlatuk eredményességéhez szükséges. Ma pusztán a berendezések, termékek és rendszerek eladása önmagában már nem elégséges feltétele a sikeres piacpolitikának – szükség van a technológiák és az igazgatási rendszerek rohamos fejlődésével együtt járó információ- és ismerettartományok mind jobb átadására, a tudás menedzselésére, az intelligens vagy tudásrégiók kialakítására.¹ A növekvő fejlesztési költségek és idők, valamint a termékek, berendezések rövidülő életciklusai valamint a konkurencia mind a szervezetek minőségi működtetésének sokoldalú fejlesztését kívánja. E szervezetek jellemzője, hogy sajátos kultúrával rendelkeznek, amelyek az egyes területeken sajátos, multikulturalitási jelenléthez vezetnek. A különböző vezetési, szervezési vagy a humán erőforrást érintő fejlesztő eljárások ezért fordulnak figyelemmel a multikulturalitás és az ezt lehetségesen erősítő eszközök, mint pl. a minőségbiztosítás felé, amely megfelelő szervezethez esetén alkalmas képzési folyamatok versenyhelyzeti előnyeinek fenntartására. Ennek egységesebb közvetítése és érvényesítése azonban megfelelő képzési háttérrel igényel.

Minden ország, kultúra és minden szervezet számára a „tudásipari” teljesítmény meg hatékonyság növelése jelentős feladat, amelynek egyik megnyilvánulási formája a felsőoktatási távoktatás felé irányuló nem lankadó figyelem. Az oktatás, képzés, mint a multikulturális kapcsolatrendszer eleme, a személyiség oldaláról igen fontos, mert a jövő alakítója, aktora egyben a változások elviselője az alkotó ember.² Megjegyezzük, hogy az amerikai sikeres módszerek alkalmazásának európai tapasztalatai különböző okok miatt (kulturális, politikai, szabályozási) ezek eredményességének egyenlenségét mutatják.³

A távoktatás mint a régiók tudásigényes szolgáltatása

A tudásigényes szolgáltatásokat, így a távoktatást az immateriális értéktermelés nagy hányada jellemzi. Teljesítésükhöz kiemelkedő rendszer- és berendezés-

¹ AZ intelligens régió egyik definíciója: „napjaink sikeres társadalmi-gazdasági tereit olyan intézményi rugalmasság jellemzi, merj az éppen aktuális társadalmi-gazdasági problémák következtető intelligenciával való kezeléséből származtatott tanulási képességen alapul”. Lovering, J. *Theory Led by Policy: The Inadequacies of the „New Regionalism”*. International Journal of Urban and Regional Research. 1992. p.379-396. idézet: p.381., Döbrönte Katalin-Vida Szabolcs: A regionális politika és intézményrendszer szerepe Magyarországon. *Tér és Társadalom*. 2004. 4. p. 1-28.

² Chantel Lebrun. *Le sujet créateur de futur. Futuribles*. 235. sz. 1998 okt.. p. 5-26.

³ Egyes elemzők ezért az un. „európai paradoxon” jelenséget okolják. Pl. vö. Papanek G. Az „európai paradoxon” a magyar K+F szférában. *Fejlesztés és finanszírozás*. 2003. p.40-47.

technikai ismeretekre, és a „multikulturális távoktatási tudás” mint termelési tényező összpontosított bevetésére van szükség. Az elmúlt években és jelenleg is, a konferenciák sora foglalkozik a kérdéssel. A „távoktatási tudás” illetve a távoktatási „know-how”, ennek kulturális tartalma többnyire egyes szakemberekben vagy ezek csoportjainak szakmai meg „tudáspiaci” tapasztalataiban tükröződik. A régiós távoktatás igen humántőkeigényes és ez két oldalról értendő: az átadó/átvevő kapcsolatában. Az információs és technikai globális részvevők esetében az adat-, beszéd de legfőképpen a multimédia-hálózat útján végzett „tudáshasznosító” szolgáltatások sora járul, így pl. az EDI (elektronikus adatcsere), a média tartalom, a multimédiára alkalmazott képzési szoftverek vagy az internetet (www) használó képzési szolgáltatók. Mindezek kellő elméleti ismeretek és gyakorlati készségek nélkül nehezen vehetők igénybe.¹

A multikulturális tudásigényes szolgáltatások kiépítése, fenntartása, bővítése illetve általában a távoktatási rendszer kiterjesztése számos nemzeti és globális stratégiában helyet kap. Akár a nemzeti, akár a szervezeti stratégiákat tekintjük, a távoktatás számos helyen deklarált fontosságú – más kérdés, hogy ez a gyakorlatban egyenetlenül érvényesül. A magyar regionális fejlesztési elképzelések jelentős mértékben támaszkodnak az egyetemi kutatás-fejlesztés bázisaira.

A távoktatás stratégiai jelentősége a minőségbiztosításban

A multikulturális felfogású országok és szervezetek távoktatási szükségletei erőteljesek, bár gyakran még nem eléggé jelennek meg gyakorlatukban. Indokolja ezt az orientációt a világpiacon a változások sora. Csökken például a hardverértékesítések hasznorrése, mert a világpiacon a feltörekvő („küszöb”-) illetve az egyes iparosodott országok alacsony „faktorköltségű” (alacsonyabb termelési tényezőjű, pl. olcsó telephelyek, beszerzési lehetőségek, képzett de olcsóbb munkaerő, stb.) szervezetek árharborúja, a deregulációk (pl. kulturális piacok nyitottá tétele, a nagy kultúrahordozó-gyártó szervezetek egyesülései, a reklám- és más médiarendszerek kialakulása, a kultúrát érintő jogszabályok kezelése, stb.), a privatizáció mentén megjelenő kulturális áramlatok és kultúratermelési kapacitások, a gazdasági és intézményi, kulturális, nyelvi stratégiai szövetségek, illetve összeolvadások nyomán erőteljesen kiéleződött a verseny. Ehhez járul a kulturális és igazgatási javak egységesítésének, modularizálásának és szabványosításának világméretű trendje, a különböző tulajdonosi rendszerekre történő átállás folyamata, a pénzügyi technológia uralkodó volta. Ebben jelenik meg a minőség szervezetenként is szavatolt értéke, a szervezet minőség-fenntartó képessége. E téren részben szükségszerűen meggyorsul a tudáspiacra lépést megnehezítő korlátozások lebontása, ezért lépéskényszerbe kerülnek a tudáspiacra már jelenlévő szervezetek is. Ugyanakkor a nagy informatikai forgalmat közvetített hatásrendszerrel is kikényszerítő ajánlások és megvalósítások mellett ezt kihasználó, sorra jelennek meg olyan uniós javaslatok, melyek a mobiltelefonálás mellett már az e-mail és SMS szolgáltatást is adóztatná.²

A komplex műszaki berendezések és rendszerek esetében a beszerzési és előállítási költségekhez viszonyítva nagymértékben növekednek az életciklus folyamán (az üzemeltetés, fenntartás, bővítés, stb.) jelentkező költségek. Ez annak tulajdonítható, hogy a kultúrát/multikultúrát az életciklus folyamán kísérő infrastruktúra-

¹ Varga Veronika: Az e-képzéshez is kell az elméleti alap. Népszabadság. 2006. május 30. p.19.

² Egy francia EU képviselő javaslata MTV1. 2006. május 28. 18. 45.

lis/műszaki/ szolgáltatások iránti szükséglet az életminőség függvényében egyre erőteljesebb.

A távoktatás sokirányú kezdeményezése és a gyakorlatban még nem átütő sikerű volta ellenére megfigyelhető a régiós távoktatás, mint szolgáltatás erőteljesebbé váló trendje (egyik jellemző terület mindenütt pl. a nyelvtanulás vagy a minőségbiztosítás). A cél a „járulékos hozamok”, a tudások mind teljesebb kiaknázása az átadó/átvevő oldaláról egyaránt.

A tudásipar távoktatási eszközrendszerének szolgáltatóvá-válása, „terciálizálódása”, a tudástermelés/szolgáltatás összeolvadása: a „SERVUCTION” („SERVICE+ PRODUCTION”) fogalom körébe tartozik. A termelés és az azzal járó szolgáltatások globalizálódása az eszközök tekintetében eddig is folyamatos. Ezért a távoktatást igénybe vevők világszerte elvárják az ugyanolyan kiváló minőségben rendelkezésre álló, régiós kulturális, minőségi, a különböző oktatási szinteknek megfelelő, célra orientált távoktatási „szolgáltatócsomagok” kínálatát. A globalizálódás következtében nő a komplexitás, ez a távoktatás teljes, kulcsrakész megoldásait és megfelelő menedzselési támogatását, a képzési anyag moduljainak színvonalas megalkotását kívánja.

Stratégiai alternatívák a régiós távoktatásban

A multikulturális fejlesztések, amelyeket akár a „helyi” globalizáció formáinak is tekinthetünk, a távoktatást több stratégiai oldalról kezelhetik:

A/ A régiós-optimációs stratégia kiterjesztése, amikor a hosszú távú igénybevétel érdekében rendszerelven kezeljük az adott szervezeteket, kapcsolatokat (vö.pl. az egyetemi szövetségek minőségbiztosítása).

B/ A távoktatás ösztönzési illetve szolgáltatás-expanzív stratégia. Ez a bevált távoktatás továbbfejlesztése, kiterjesztése, új igénybevételek megszervezése, ha kell, megteremtése.

C/ A kulturális, oktatási távoktatás-behatolás stratégia expanzív folyamatot jelent, amikor ez a távoktatás a már kialakult távoktatási piacon jelenik meg. A létező kapcsolatok körül megerősítik a távoktatási infrastruktúrát és új kapcsolatokban tovább építik azt.

A távoktatást is azokkal a gazdasági elemző eszközökkel szükséges mérni, mint a gazdasági folyamatokat. Ezzel a tudás gazdasági értékét és emberi erőforrás kapcsolatait értékén vagyunk képesek kezelni. Ennek a regionális fejlesztésen túl kiemelt szerepe van az EU felsőoktatási térsége minőségi fejlesztésében is.

Régiós minőségi feladatok

A FELSŐOKTATÁSBAN. A távoktatás lehetővé teszi a területek kulturális, oktatási, szolgáltató, gazdasági szervezeteinek kapcsolatrendszerében kívánatos együttműködés/együttműködtetés tartalmi és formai elemeinek megtanítását, a közös elemek folyamatos erősítését. Mindennek feltétele a régióba tartozó távoktatási szervezetek feltérképezése az együttműködés megteremtése és közös feladatok kijelölése taktikai és stratégiai oldalról egyaránt.

Közhely, hogy információs forradalomban élünk és ez megváltoztatja világot. A kommunikáció új és hatalmas rendszerei jönnek létre, amelyek minden eddiginél alkalmasabbak a multikulturalitás szellemének, gyakorlatának érvényesítésére. A folyamat régtől tart és a kultúra, a multikultúra állandó érvényesülését jelzi. Így kerültek annakidején előtérbe a skolasztikusok (a latin nyelv világos nyelvtanával, a szabályzásokkal, a mondatvégi ponttal, a mondatközi vessző és pontosvessző, zárójel és gondolatjel aprólékosságával). Következtek a reneszánsz kereskedőházak (a

kettős könyvelés, a pénzforgalmazás banki rendje, a Gutenberg által tökéletesített nyomdatechnika és könyvek sokaságával, Agricola inter-európaiságával). A felvilágosodás gondolkodói az egyetemek anyanyelvű oktatásának széles körben megérthető tudását használták fel kultúráközvetítésül. Minden kornak megvoltak a technikai eszközei, korunk tudásközvetítésének a távoktatási technológia adhat alapot. Mert az oktatás e formája nyújthat szervezeten, rendszerelvűen legtöbbit a felsőoktatási minőségbiztosítás kellő tudatosításához, szemben a csak üzleti minőségbiztosítási rendszerek felsőoktatásban gyakran ellenőrizhetetlen és egyenetlen folyamatával.

Az Európai Unió már eddig is több lehetőséget is nyújtott a Felsőoktatási Térség minőségi szintje megerősítésére. Az egyik ilyen lehetőség volt az elmúlt években történt és a felsőoktatási törvényben meghatározottak szerinti felsőoktatási minőségi fejlesztés. A további minőségi változást szolgálták azok a már intézményektől kezdeményezett (és pályázatokkal is segített) konzorciumi formában történő fejlesztések, amelyek lényegében távoktatási formában és formáira készítve fel a felsőoktatás szakembereit olyan önértékelési eljárás alkalmazásával ismertették meg, amellyel szervezeteik minőségbiztosítása megoldható. Az audiovizuális rendszerek ki- és felhasználására jó alapot nyújtanak az uniós keretek.¹

A magyar felsőoktatás minőségének fenntartásában is megjelentek azok a gazdaságban bevezetett minőségbiztosítási eljárások,² amelyek hasznosnak ígérkeznek e körben is. A felsőoktatás hierarchiáját átalakító igyekezet a „tanuló szervezet” szükségességét hangsúlyozza, a felsőoktatásban résztvevők motiválását a feladatkörök bővítésével (empowerment), team-szellemmel vagy diverzitás-menedzsmenttel (diversity management) és a felsőoktatási innovációs stratégiákkal kívánja fokozni. Hangsúlyozottan szerepel a felsőoktatás teljes oktatási/képzési és infrastrukturális folyamatának párhuzamos tervezése, az értékalkotó lánc tökéletesítése a stratégiai hálózatokban nem egy esetben azt ígérve, hogy e célok közül egyszerre több is megvalósítható. A képet még szebbé teszi, hogy a fenti célokat úgy lehet elérni, hogy közben szem előtt tartják a globalizáció feltételeit, kielégítik a nyílt környezetre és a fenntartható fejlődésre vonatkozó követelményeket, illetve a felsőoktatásban folyamatosan érvényesítik az ide kapcsolható tökéletesítést. A magyar jogalkotás a felsőoktatásban ezt a sokrétű folyamatot a generális jogi keretek mellett a részszabályozások sorozatával segítette, ami előnyösen befolyásolta a minőség érdekeinek érvényre juttatását.

A magyar felsőoktatás modernizációja nem mai keletű. Sorozatos reformok és látszólag nem jelentős de folyamatos átalakulások történtek 1945 után és a folyamat eredményeképpen a nyolcvanas évek végére a hazai felsőoktatás alapjaiban készen állt egy teljes megújulásra. A változtatások igénye részben a szocialista rendszer átalakulásával (1989) majd az európai uniós csatlakozással (2004) szükségszerű kényszerhelyzetbe került. E³ helyzetben nem egy nevezetesen magyar felsőoktatási intézményrendszer kerül be a nemzetközi (európai) közegbe (ld. az Európai Felsőoktatási Térség), és különösen nem is nemzetköziesedik, hanem a felsőoktatás részére kínáló vagy kényszerítő versenytér lett nemzetközi. Ezzel a felsőoktatás intéz-

¹ Pálóczi-Horváth Viktória: Az EU-csatlakozási tárgyalások eredményei az audiovizuális politika területén. In: Kultúra és az Európai Unió. Szerk. Zongor Attila. Kulturpont Iroda, Budapest. 2005. p.71 és köv.

²ISO, TQM, vö.Oktatási Minisztérium: A Magyar Universitas Program és az új felsőoktatási törvény koncepciója. Budapest. 2004.

³Fábri György: Nemzetköziesedés vagy globalizációs versenytér? Magyar Felsőoktatás. 2000. 8. p.27.

ményekkel szembeni igények különböző körei lettek a nemzetközi (bármilyen) piac által meghatározottak, nem pedig a nemzetközi kompatibilitást igénylő követelmények érvényesülése dominál.

A felsőoktatás minőségbiztosítása

A minőség kérdése az elmúlt évtizedekben a magyar felsőoktatásban többirányú fejlődésen ment át. A felsőoktatás megújuló programjaiban három területen követhető a minőségbiztosítás elméletileg megalapozott és gyakorlatban megvalósuló folyamata:

- Az új felvételi rendszerek megadják a hallgatóknak azt a lehetőséget, hogy a legjobb minőségű helyekre pályázzanak,
- Az államilag támogatott férőhelyek új rendszerű finanszírozása a legkeresettebb minőséget felmutató intézmények felé irányítja a forrásokat,
- A minőségbiztosítás intézményi kialakítása a meglévő (és tervezett) működési folyamatok javítására, a versenyképesség növelésére ad lehetőséget.¹

A hazai felsőoktatás aktív minőségfejlesztési politikájában új szakaszt nyitott az EU csatlakozás és a jogharmonizációs folyamat. Az európai országok 1999-ben elfogadott Bolognai Nyilatkozata a „minőségbiztosítás területén, az összehasonlító kritériumokon és módszereken alapuló európai együttműködés kialakítására” szólított fel.² Vegyis nem az oktatási tartalmak egységesítése révén kívánja harmonizálni a felsőoktatási nemzeti rendszereket. Témánk szempontjából ez azért jelentős, mert így a nemzeti jogok –a harmonizáció ellenére – a tartalmi vonatkozások jogi érintettségét nemzeti körben is hagyva, a jogi háttér biztosításával az egységesülő minőség tekintetében európai jellegűek.

A gazdaságban a minőségbiztosítási módszerek, eljárások többnyire jelentősen megnövelték hatékonyságukat, egy határig nőtt a nyereségük. A minőségbiztosító rendszerek – a megváltoztatandók szükséges megváltoztatásával – a felsőoktatás területén is növelhetik a hatékonyságot.

Immár fél évtizede, a 2000. évi törvénymódosítás szerint 2001. december 31-ig a felsőoktatási intézményeknek be kell vezetniük minőségbiztosító rendszerüket. Ebben a hazai felsőoktatási rendszer valamennyi részvevője teljesítette az előírásokat.³

A minőségbiztosítási rendszer

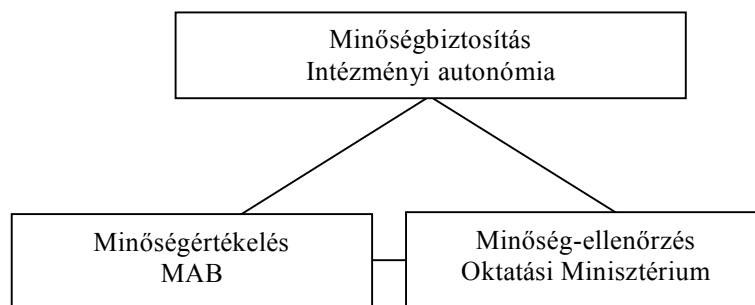
A minőségbiztosítási rendszerrel a Magyar Akkreditációs Bizottság is foglalkozott és foglalkozik. Róna Tas András, a MAB elnöke szerint a XXI.- századi felsőoktatási minőségbiztosítás az alábbi módon valósulhat meg⁴:

¹ Csekei László: Minőségbiztosítás a felsőoktatásban. Magyar Felsőoktatás. 2001. 4. p.20-21.

² The European Higher Education Area. Joint Declaration of the European Ministers of Education, Bologna 19th of June 1999. AZ európai felsőoktatási térség. Az európai oktatási miniszterek közös nyilatkozata. Bologna. 1999. június 19.

³ 2000. júniusáig minden magyar országai felsőoktatási intézménynél befejeződött az első akkreditációs eljárás. Rozsnyai Krisztina: A minőség ügye. Magyar Felsőoktatás. 2001. 5-6. p.22.

⁴ A Felsőoktatási Konferenciák Szövetségének hírei (Billik István). Magyar Felsőoktatás. 2000. 1-2. p., 24.

A minőségpolitika főbb pillérei a törvény szerint a minőség-ellenőrzés (ez a minisztérium),¹ a minőségihitelesítés ez a Magyar Akkreditációs Bizottság,² feladata³ továbbá a minőségértékelés, melynek megvalósítása az oktatásban érdekelt feladatok (szakmai szövetségek, hallgatói érdekképviselői szervezetek, a gazdasági élet szereplői, az intézményt választók, a felsőoktatási képzés „vevői”) és a minőségbiztosítási rendszerek, melyek kiépítéséről és hatékony működtetéséről az intézményeknek kell gondoskodniuk.

A minőség-ellenőrzés azt vizsgálja, hogy adott felsőoktatási intézmény milyen mértékben képes a jogszabályban meghatározott minőségi feltételek és követelmények betartására. Az ellenőrzést és a törvényességi felügyeletet az akkreditációs eljárás valósítja meg.

A minőségértékelés során a felsőoktatási intézményt különböző szempontok alapján értékelik, ami elsősorban tájékoztató jellegű. Így például az önértékelés is a minőségértékelést segítő eljárásaként működik.

Ma nincs olyan elfogadott értékelési eljárás, ami rendszerszinten hasonlítaná össze – bizonyos minőségmutatók (indikátorok) alapján - a felsőoktatási intézmények működését s adna összehasonlító információkat, tájékoztatást a felsőoktatásban érintett „vevők” (szülők, jövő hallgatók vállalatok, intézmények, önkormányzatok) számára.

Egyfajta értékelési kiindulópontot jelent a Felsőoktatási Felvételi Tájékoztató, a különböző statisztikai kiadványok összehasonlító elemzései, a sajtóban megjelenő, gyakran látványos elemeket hordó információ, a pályaválasztási vagy karrierjellegű feldolgozások sora.

A TQM filozófia

A nagyszámú felsőoktatási minőségbiztosítási rendszer közül igen elterjedt a TQM (Total Quality Management) amelynek fogalmát igen változatosan használják. A TQM a felsőoktatás részvevőit, mint ügyfeleket középpontba állító szervezetvezetési filozófiától a munkatársak által használt minőségirányítási módszereken keresztül egészen addig a meggyőződésig terjed, amely szerint a felsőoktatásban a TQM olyan gyűjtőfogalom, amely alá sorolható be minden olyan eszköz, amely valamilyen formában a minőséghez kapcsolódik.

¹ A felső, fenntartó és államigazgatásilag a felsőoktatást részben irányító, a felsőoktatási autonómiát nem korlátozó irányítást feltételező szervezet megnevezése változhat, de szerepe lényegében fennmaradhat.

² A Magyar Akkreditációs Bizottságot az első magyar felsőoktatási törvény 1993-ban alapította meg.

³ Csekei László (2001) im. p.20.

Esetünkben nincs különösebben jelentősége a definíciónak, de lényeges a módszer megvalósításának formája, mert

a/ a TQM megvalósítható valódi szervezetvezetési eszközként, amellyel felelősen lehet dolgozni a szervezet-specifikus minőségi kultúra kiépítésén,

b/ másrészt lehet használni deklarált jelszóként, mely nem más, mint egy piaci termék, mellette pedig érvényesülhetnek más eszközök.

A hazai jogi keretek megfelelő alkalmat nyújtanak a minőséggel kapcsolatos intézkedések megvalósítására. Új megoldások és ötletek általában létező problémák megoldásakor születnek, amelyek rendkívül hatékonyak lehetnek, amennyiben alkalmazásukkor figyelembe veszik a felsőoktatási folyamatot, az intézmény, a szervezet viszonyait. A tapasztalat szerint a minőségi rendszerek alkalmazásával, idővel egyfajta átalakulás megy végbe, amely során a vezetési eszközből vezetési jelszó (szlogen) vagy rutin lesz. Míg az előbbi egyszerűen sikeres minőségorientált vezetési gyakorlatot (good management practice) jelent, utóbbi olyan termék, amelyeket különböző változatokban készen lehet átvenni. A felsőoktatási minőségbiztosítás egyfajta adaptációs folyamat eredménye. Ez racionális magatartásnak tűnik, mert az új vezetési módszereket, minőségi felfogást nemcsak racionálisnak, hanem jobbnak, innovatívnak és progresszívnak tartják, és aki ezt képviseli, maga is ilyen besorolást kap. Ehhez képest a tényleges minőségi módszerek megfelelő hozzáigazítása a szervezeti feltételekhez másodlagos feladatnak tűnik, a sikert a megvalósítás önmaga szavatolja.

Az európai unió stratégiai értéként tartja számon az oktatás, képzés, ezen belül a felsőoktatás kérdéseit. Ennek nemzeti fejlesztéséhez különböző rövid- és hosszútávú támogatásokat nyújt többek között pályázatok formájában. Ilyen pályázati rendszerben volt elérhető az Önértékelési modell a felsőoktatási intézmények humán erőforrásainak fejlesztéséért projekt is.¹

A szervezéstudomány a szervezetekkel kapcsolatban jelentős elemnek tartja a szervezeti önértékelés rendszerének kialakítását és fenntartását. Az EFQM modellen alapuló önértékelés számos szervezet tevékenységi körébe, kultúrájába épült be. Az önértékelési kultúra bevezetésében kulcsszerepet játszik a szervezetek vezetőinek és meghatározó munkatársainak felelőssége, tudatossága, a szervezet eredményessége érdekében teendő intézkedések megtétele. Mindehhez a felsőoktatási szervezet humán erőforrásai fejlesztése szükséges, hogy a bevezetendő és alkalmazandó eljárás alapjai megteremtődjenek. A humán erőforrás fejlesztés az önértékelési eljárások egyik feltétele.

Az oktatási és munkaerő-piaci versenyhelyzetbe került felsőoktatás szükségszerűen vizsgálja át keretrendszerének formáit és tartalmát, hogy minél sikeresebben vegyen részt a felsőoktatási térségben. A program sikerességéhez a vezetői irányultság, az eredményes önértékelési csoportmunka, az ehhez szükséges adatgyűjtés, a RADAR-logika, konszenzusos pontozás az önértékelés során olyan tények, amelyek a szervezet stratégiai irányát is jelzik. A folyamatban az egymásra épülő modulokból álló és a stratégiai program megvalósításának támogatását célzó képzési program elektronikus formában eszköze a távoktatásnak. A program túlmutat a csak önérté-

¹ HEFOP. 3. 3. 1. p. A program kidolgozásában, mint projektmenedzserek vettek részt Jakab Tamás, Krisztián Béla, Nemeskéri Zsolt, a szervezéstechológiai feladatokat Muity György doktorandus (valamennyien a PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Kar, Humán Menedzsment Tanszék tagjai) látta el.

kelés (EFQM) céljain. A felsőoktatási szervezetek fontos társadalmi szerepet töltenek be, mert a legtágabb értelemben vett kultúra átadói a fiatal felnőttek (hallgatók), ezáltal a társadalom legdinamikusabb rétege számára.¹ Ez a szervezeti kultúra állandó fejlesztését kívánja, amelyhez az önértékelési eszközök kellő segítséget nyújtanak. A felsőoktatásban meggyökeresedett hagyományok, a befolyásoló hierarchiák, viselkedési minták és értékek a szervezetek működésével kapcsolatban nem igen tarthatóak fenn hosszútávon. Amikor a felsőoktatási szervezeti kultúrát vizsgáljuk, azt kettős jellegűnek tartjuk.

Egyrészt, mint szervezeti kultúrát, folyamatot, amely az oktatás szereplőinek folyamatos interakcióiban fejlődik másrészt, mint tudásterméket, amely egyszerre jöhet létre tradíció, szervezeti struktúra, oktatói és hallgatói viselkedési minták stb. eredőjeként. Ebben a rendszerben az önértékelési modell egyben a digitális demokrácia modellje is, amelyben érvényesül a közvetlen részvételen alapuló konszenzuális demokrácia modellje.² Erre a jogi feltételek biztosítottak.³

A minőségbiztosítás tekintetében a távoktatás ösztönzési illetve szolgáltatás-expanzív stratégia. Ez a bevált távoktatás továbbfejlesztése, kiterjesztése, új igény-bevételek megszervezése, ha kell, megteremtése. Ehhez viszont olyan minőségügyi felkészítés szükséges, amely a szervezet egészére rendszerelven kidolgozott eszköz-rendszert nyújt a minőségbiztosítás érvényesítésére.

Önértékelés partneralapon

A Dunaújvárosi Főiskola konzorciuma 2005-ben magasra értékelt pályázatot nyert a magyar HEFOP. 3. 3. 1. Projektben.⁴ A pályázat három főterülete A/ Korszerű vezetési módszerek a felsőoktatásban,⁵ B/ Felsőoktatási minőségmenedzsment,⁶ és C/ Korszerű pedagógiai módszerek a felsőoktatásban⁷ sokoldalúan feldolgozott formában elektronikus úton juttatja el a rendszerelvű ismereteket a négy felsőoktatási intézmény célcsoportjához (Dunaújvárosi Főiskola, Kodolányi János Főiskola, Pécsi Tudományegyetem, Széchenyi István Egyetem). Az egyes főterületeken belül szoros koncentrációval készült anyagok állnak rendelkezésre. A program vezetői és oktatói célcsoportokra irányul.

Az egyes területek szerkezete:

Az A. csoporton belül:

¹ Bergquist, W. H): The Four Cultures of the Academy –Insights and Strategies for Improving Leadership in Collegiate Organisations, 1992. San Francisco, Jossey Bass.

² A „Partnerközpontú önértékelési modell megalkotása és továbbképzések a felsőoktatási intézmények humán erőforrásainak fejlesztéséért HEFOP-projekt első munkaértekezlete 2005. október 6-7. volt, a folyamatos felkészítés befejezése 2006. június 15-16-án történik. A projekt eredményeképpen első ízben kerül felsőoktatási szervezet munkatársai kezébe olyan e-program, amely az e-university keretében ad lehetőséget a tanulás más formájának alkalmazására, az egységes szemléletű felsőoktatási minőségbiztosítás követelményeinek érvényesítésére.

³ Setényi János: Rendszerváltás és közoktatási törvénykezés Közép-Európában. Info-Társadalomtudomány. 1995. p.19-24. Culture and European Union Law. Szerk. Rachel Crawford Smith. Oxford University Press. 2004.

⁴ a „Partnerközpontú önértékelési modell megalkotása és továbbképzések a felsőoktatási intézmények humán erőforrásainak fejlesztése” tárgyában. A projektvezető dr. Koppány Imre (Dunaújvárosi Főiskola) volt.

⁵ dr. Czinkóczi Sándor intézetigazgató, Dunaújváros.

⁶ dr. Gremesperger Géza szakterület vezető, Dunaújváros.

⁷ dr. Kadocska László főigazgató-helyettes, Dunaújváros.

A1. Adatokra épített stratégiai tervezés, A2. Innováció menedzsment a felsőoktatásban, A3. Változásmenedzsment a felsőoktatásban, A4. Emberi Erőforrás Menedzsment a felsőoktatásban – humán kontrolling, A5. Projektmenedzsment A6. Csoportos kreatív technikák a problémamegoldásban, A7. Konfliktuskezelési technikák.

A B csoporton belül:

B1. A. TQM szemlélet a felsőoktatásban, B2. Partnerközpontú szervezetek – szolgáltatások minőségirányítása, B3. Minőségügyi eszközök – mutatószámok alkalmazása a felsőoktatásban, B4. Önértékelés a felsőoktatásban, EFQM, B5. Minőségköltségek a felsőoktatásban.

A C csoporton belül:

A felsőoktatás oktatási, képzési területeit a C1. A felsőoktatás pedagógiai-pszichológiai alapjai, C2. Oktatási folyamat a felsőoktatásban, C3. Korszerű pedagógiai módszerek a felsőoktatásban, C4. A pedagógiai értékelés, C5. Life-long learning a felsőoktatásban foglalta össze.

A magyar felsőoktatásban érvényesülő minőségbiztosítás az európai felsőoktatási régió Bologna-által meghatározott minőségbiztosításának is része. Mint említettük, a felsőoktatás részére kínálkozó vagy kényszerítő versenytér lett nemzetközi. Ezzel a felsőoktatási intézményekkel szembeni igények különböző körei lettek a nemzetközi (bármilyen) környezet által meghatározottak, nem pedig kizárólag a nemzetközi kompatibilitást igénylő követelmények érvényesülése dominál. Ebben a helyzetben a minőségbiztosítás oktatásának és az önértékelés általános bevezetésének eszköze a távoktatás, ezzel a tudástranszfer által fenntartható állandó változás, a folyamatos megújulás a minőségbiztosítás érdekében. Ezt a tényt erősítette meg az országos konferencia, amely A felsőoktatás minőségi programja – keretében elemezte a minőségfejlesztési program eddigi eredményeit. Wiedermann János EU pályázati igazgató (OM) elemezte a konferenciáéig megtett utat és azokat az alapelveket (Partnerség, Megfelelés, Menedzsment támogatás, Automatizáltság) amelyek nyomán termékeny munka folyhatott a minőségfejlesztésben részvevő felsőoktatási intézményekben. Az önértékelési modelleket a vállalt projekt részvevői mutatták be.

A Dél-alföldi felsőoktatási intézmények benchmarking alapú minőségértékelési rendszert, a Nyíregyházi Főiskola Minőségi oktatás hatékony vezetéssel európai dimenzióban témát, a Partnerközpontú önértékelési modell megalkotása és továbbképzések a felsőoktatási intézmények humán erőforrásainak fejlesztéséért projektet négy dunántúli intézmény, az Észak-Magyarországi Felsőoktatási intézmények minőségkultúra váltásának pilot programját a Miskolci Egyetem mutatta be. A találkozó nemcsak arra volt alkalmas, hogy országos képet nyújtson a minőség területén eddig elért szintekről, hanem arra is, hogy a résztvevők a további feladatokat, többek között a minőség disszeminációjának további kezelését, többek között távoktatással történő elterjesztését hogyan szervezzék meg.¹

¹ A Humán erőforrás-fejlesztési Operatív rogram (HEFOP) 2004-2006 minőségügyi eredményei. Konferencia. Szeged. 2006. november 13. Kiadvány. Szeged.2006.